

Til: Granskningsutvalget
Fra: Ad hoc-utvalget
Professor Göran Hermerén, Lund universitet
Professor Trond Petersen, University of California,
Berkeley
Professor Ole-Andreas Rognstad, Universitetet i Oslo
Sak: Sak fra Handelshøyskolen BI
Dato: 27. mai, 2011

Ad hoc-utvalget ble oppnevnt 27. januar 2011. Petersen ble bedt om å lede ad hoc-utvalget.

De sakkyndiges faglige bakgrunn og kompetanse omtales i Vedlegg 1. Deres habilitet og tilknytning til forskeren som er blitt beskyldt for plagiering og til de som har vært involvert i saken så langt omtales i Vedlegg 2.

Komiteen har arbeidet gjennom email og telefonkonferanser. Vår uttalelse er enstemming.

1 Utvalgets mandat

I mandatet for utvalgets oppdrag står det:

"De sakkyndige skal drøfte om henholdsvis flertallet og mindretallet i forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI har anvendt korrekt norm i relasjon til uredelighetsbegrepet i sak om påstått plagiat. Granskingsutvalget viser til dokument fra flertallet datert 24. august 2010 og dokument fra mindretallet datert 20. august 2010.

Oppdraget gjelder drøftelse av flertallets og mindretallets anvendelse av normen, og ikke den konkrete subsumsjonen. Spørsmålet om det aktuelle forskningsarbeidet rammes av uredelighetsdefinisjonen slik de sakkyndige definerer denne, faller derfor utenfor oppdraget.

Oppdraget gjelder uredelighetsdefinisjonens objektive side. Normen knyttet til det subjektive vilkår, forsett eller grov uaktsomhet, faller utenfor. Avhengig av utfallet av de sakkyndiges drøftelse, vil utvalget - eventuelt - på et senere tidspunkt forbeholde seg

muligheten for å anmode de sakkyndige om å uttale seg også om det subjektive vilkår."

...

"De sakkyndige anmodes også om bl.a. å drøfte om - og eventuelt hvilken - betydning det kan ha i forhold til uredelighetsdefinisjonens objektive side hvis det gjelder en lokal siteringspraksis, henvisningsskikk mv. som stiller lavere krav enn den generelle norm som de sakkyndige legger til grunn. En slik "lokal" praksis kan for eksempel være knyttet til en institusjon eller til (deler av) et fagmiljø."

2 Bemerkninger til mandatet

Utvalget har sagt seg villig til å jobbe utfra det oppgitte mandat. Mandatet gir imidlertid opphav til to problemer.

For det første, vitenskapelige tekster åpner for langt flere mulige variasjoner i fremstilling og siteringspraksis enn det det er mulig å dekke i en generell definisjon av plagiering. Det gjør det vanskelig å diskutere plagiering rent abstrakt, idet man kun kan gi generelle retningslinjer, men retningslinjer som trenger betydelig tillempling for å kunne anvendes i hvert konkrete tilfelle. Tilfeller av tekstplagiering oppstår først og fremst i situasjoner hvor forfatter A gjengir deler av en annen persons tekst og hvor en akademisk skolert leser rimelig vil konkludere at den trykte tekst er skrevet av forfatter A og ikke av en annen person. Det kan være vanskelig å angi presise definisjoner for hva som kjennetegner slike situasjoner. Det må ofte avgjøres i hver konkrete situasjon.

Et eksempel kan være nyttig for å illustrere vanskelighetene med å arbeide utfra en generell definisjon. En forfatter kan gjengi deler (f.eks. 10 setninger) av en annen persons tekst uten å bruke anførselstegn eller innrykk av tekst, men oppgi kilden i tekst eller i en fotnote på samme side. Dette vil i de fleste tilfeller bli vurdert som plagiat (se nedenfor i

punkt 4.3.3). Hvis derimot forfatteren innledningsvis, i en fotnote eller i et forord, redegjør for at han eller hun senere i teksten vil oppgi selve kilden forholdsvis presist, men ikke markere de siterte setninger med anførselstegn eller innrykk, er det mindre opplagt at det dreier seg om plagiat. Det dreier seg utvilsomt om dårlig siteringspraksis, men ikke nødvendigvis om plagiat. I disse to situasjonene står man overfor to helt identiske tekstutdrag, men hvor man kan komme til helt ulike konklusjoner med hensyn til om det foreligger plagiering eller ei. Man kan kun skille mellom disse to situasjonene ved også å lese de deler av teksten der forfatteren redegjør for sin siteringspraksis, og man kan konkludere med at i det ene tilfellet dreier det seg om plagiat, mens det i det andre tilfellet kanskje ikke gjør det. En generell definisjon av plagiering kan vanskelig dekke slike såvel som svært mange andre situasjoner som kan oppstå i tekstlige fremstillinger. Den generelle definisjon av plagiering som vi har gitt ovenfor, at en informert leser oppfatter teksten som om den var skrevet av forfatteren selv, sier intet om de ulike former for fremstilling som kan gi opphav til en slik feilaktig oppfatning.

For det andre, Flertallet (2010, heretter referert til som flertallet) og Mindretallet (2010, heretter referert til som mindretallet) i Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI utvikler sine normer om uredelighetsbegrepet først ved å trekke på mer abstrakte normer for hva plagiering er, men dernest ved å presisere hvordan disse normene bør se ut i den bestemte subsumsjon de uttaler seg om. Flere av de normer som her presiseres, både av flertallet og mindretallet, kan vanskelig presiseres uten å gå inn på den konkrete subsumsjonen. Flertallet og mindretallet, for å kunne komme frem til konklusjoner, er faktisk nødt til å presisere normer i forhold til den konkrete subsumsjon. Ad hoc-utvalget er derimot blitt

bedt om å vurdere flertallets og mindretallets "norm i relasjon til uredelighetsbegrepet", men "Spørsmålet om det aktuelle forskningsarbeidet rammes av uredelighetsdefinisjonen slik de sakkyndige definerer denne, faller derfor utenfor oppdraget." Det betyr at ad hoc-utvalget må vurdere om flertallet og mindretallet har kommet frem til riktige normer for uredelighetsbegrepet, men uten at vi skal diskutere disse normene i relasjon til det arbeidet det er fremsatt påstand om plagiering for. Dette fører til at ad hoc-utvalgets arbeid blir vanskelig, idet flertallet og mindretallet har utviklet sine normer knyttet opp mot det relevante forskningsarbeid, mens ad hoc-utvalget skal vurdere disse normene uten å knytte vurderingen opp til det relevante forskningsarbeid. Vi skal altså vurdere om vurdererne i forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI har brukt riktige normer uten å vurdere det vurdererne har vurdert når de utviklet sine normer.

3 Noen generelle utgangspunkter

3.1 Uredelighetsnormens "objektive side". Plagiatbegrepet

I henhold til mandatet gjelder utvalgets oppdrag "uredelighetsdefinisjonens objektive side. Normen knyttet til det subjektive vilkår, forsett eller grov uaktsomhet, faller utenfor". Det siktes til uredelighetsdefinisjonen i forskningsetikkloven § 5 annet ledd (Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning [forskningsetikkloven], Lov nr. 56, 30. juni 2006). Ifølge denne bestemmelsen omfatter begrepet vitenskapelig uredelighet "forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd mot god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsom i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning". BI-saken gjelder utelukkende spørsmål knyttet til bruk av

andres tekster - ikke forfalskning eller fabrikkering av materiale. Derimot kan det ikke utelukkes at det i saken kan reises spørsmål om det har blitt begått "andre alvorlige brudd mot god vitenskapelig praksis" enn plagiat, dvs. brudd som ikke faller inn under plagiatdefinisjonen men som bør likestilles med dette. Et nærliggende eksempel er problemet knyttet til såkalt "selvplagiat" som har vært oppe i saken, og som utvalget kommer nærmere tilbake til i pkt. 3.5 nedenfor.

Begrepet "plagiat" er definert i *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora 2006, heretter forkortet NESH 2006) pkt. 28: "Å plagiere er, i forskningsetisk forstand, å stjele stoff fra andre forfatteres og forskeres arbeider og utgi det som sitt eget. Forskere som bruker andres ideer eller siterer fra publikasjoner eller forskningsmateriale, skal oppgi sine kilder. Den groveste formen for plagiat er ren avskrift. Plagiat kan imidlertid også ta andre og mer raffinerte former, og gjelde avgrensede resultater, ideer, hypoteser, begreper, teorier, tolkninger, design m.m. Det å henvise til et annet arbeid tidlig i ens egen tekst, og deretter gjøre omfattende bruk av det uten videre henvisninger, er også plagiat."

Når man har med forskningsarbeider innenfor de nevnte fagfeltene å gjøre, vil denne definisjonen være retningsgivende ved fastleggelsen av innholdet i lovens begrep "plagiering". Utvalget legger til grunn at definisjonen i NESH (2006 pkt. 28) er godt i samsvar med plagiatbegrepet internasjonalt.

Et spørsmål som oppstår som følge av mandatet, og som NESH (2006 pkt. 28) ikke gir noe klart svar på, er om de subjektive vilkårene i forskningsetikkloven § 5 annet ledd er internalisert i plagiatbegrepet. Altså på den måten at begrepet

plagiat eller plagiering *forutsetter* at handlingene (minst) er forsettlig eller grovt uaktsomme. Loven synes på den ene siden å forutsette et "objektivt" plagiatbegrep, ettersom kravene til forsettlig og grov uaktsom opptreden fremstår som subjektive tilleggskrav som må være oppfylt for at det kan være tale om uredelighet. På den annen side er plagiatbegrepet i seg selv sterkt fordømmende. Det kan hevdes at begrepet *forutsetter* uredelighet og at det slik sett ikke er noen mening i å operere med et "objektivt" plagiatbegrep på siden av de subjektive uredelighetsvilkårene. Hvis denne forståelsen av plagiatbegrepet gis tilslutning, gir mandatets begrensning til uredelighetsdefinisjonens objektive side liten mening.

I forarbeidene til forskningsetikkloven sies det: "For at kravet om forsettlig opptreden skal være oppfylt, må det finnes bevist at forskeren har hatt som hensikt å bevisst villedde eller forlede. Departementet mener at utvalget bør være svært restriktivt med å slå fast uredelighet i tilfeller der det kan være tvil om handlingen ligger innenfor kravet til forsett eller grov uaktsomhet" (Ot. prp. nr. 58 [2005-2006] s. 62). Uttalelsen er ikke helt uproblematisk. Hvis meningen er at det må foreligge hensiktsforsett, burde det uttrykkelig stå i forskningsetikkloven. I så fall har ikke uttrykket "grov uaktsomhet" noe der å gjøre. Uttrykkene "forsett eller grov uaktsomhet" indikerer i seg selv at uredelighet kan konstateres selv om forskeren/skribenten ikke har hatt som *hensikt* å føre andre bak lyset. Typisk kan det tenkes der skribenten har *trodd* at han eller hun har handlet innenfor hva som er god vitenskapelig praksis, f.eks. fordi henvisningsteknikken som er brukt er i samsvar med det som er vanlig på området. Hvis skribenten like fullt har vært bevisst på at andres tekst er brukt, eventuelt måtte ha visst det, vil handlingen være forsettlig eller grov uaktsom i disse uttrykkenes alminnelige

forstand.¹ Lovforarbeidene holder ikke klare linjer i dette spørsmålet, og det kan stilles spørsmål ved hvordan loven er å forstå på dette punkt.

Etter ad hoc-utvalgets oppfatning kan det vanskelig opereres med et plagiatbegrep som kun omfatter den objektive gjerningsbeskrivelsen, og som ikke inneholder subjektive elementer. Selve begrepet – som i realiteten betyr "menneskerov" – har et åpenbart preg av subjektivt klander. Dette kommer også frem av NESH (2006 pkt. 28) som taler om "å stjele stoff". Derimot bør det ikke utelukkes at begrepet benyttes på forsettlige eller grovt uaktsomme handlinger uten at forfatteren nødvendigvis har hatt til *hensikt* å føre leseren bak lyset. Ad hoc-utvalget tolker på denne bakgrunn begrensningen i mandatet til "uredelighetsnormens objektive side" slik at spørsmål om forfatterens hensikt ikke berøres av mandatet. Utvalget tar i så henseende heller ikke stilling til om forskningsetikkloven krever hensiktsforsett for at en handling skal anses som uredelig. Derimot vil bruk av plagiatbegrepet i det følgende omfatte situasjoner der skribenten *bevisst* har bygget på andres arbeider. Tilfeller av såkalt ubevisste lån (unbevußte Entlehnung) – der skribenten har trodd at stoffet var ens egen, mens det i realiteten var tatt fra andre – omfattes ikke av plagiatbegrepet, slik utvalget ser det.²

---

¹ Begrepene forsett og grov uaktsomhet er særlig diskutert i strafferettslitteraturen, se f.eks. Johs Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fr. Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 232-244.

² Det hender at uttrykket ubevisst plagiat (unconscious plagiarism) benyttes, jf. f.eks. Richard Posner, *The Little Book of Plagiarism*, New York 2007 s. 97, men det bør kunne hevdes at det er en motsetning mellom ubevisst og plagiat, og at uttrykket derfor bør unngås.

3.2 Bevis for plagiat

En oppgave er å definere begrepet plagiat, en annen er å belegge at en forsker har plagiert en annen. Ad hoc-utvalget vil vise til det svenske Vetenskapsrådets (2011, s. 111) bok *God forskningssed*, der problemet beskrives på følgende måte:

”Hur kan då plagiat beläggas? För det första måste en mycket tydlig överensstämmelse mellan det ifrågasatta arbetet och den förmodade källan föreligga. För texter kan det vara fråga om överensstämmelser i formuleringar, kanske bitvis ordagranna överensstämmelser. Det kan också gälla detaljerade överensstämmelser vad gäller disposition, struktur, terminologi och begreppsbildning. För vissa typer av texter kan överensstämmelser i formuleringar numera konstateras med hjälp av internet eller databaser som utformats för ändamålet. Här får man dock vara uppmärksam på falska överensstämmelser. Det finns ett begränsat antal sätt att uttrycka sig på och några överensstämmelser kan nästan alltid hittas.

För plagiat av idéer bör överensstämmelsen inte bara gälla själva innebörden av idén utan också argumenten som ges för den. Överväganden över likheterna mellan arbetet och den antagna källan kan dock aldrig ensamma besvara frågan om det rör sig om plagiat. Även långtgående överensstämmelser kan vara slumpmässiga. Vissa antaganden kan också vara naturliga att föra fram inom ett område och två forskare kan föra fram dem oberoende av varandra. Vetenskapshistorien visar upp flera exempel på att ”samma” upptäckt gjorts av olika forskare vid ungefär samma tidpunkt, utan att forskarna haft något att göra med varandra och där det inte kan röra sig om plagiat.

Vad som måste till är därför en bedömning av hur troligt det är att den antagna källan verkligen är en källa. En bedömning måste göras av om källan alls har kunnat vara tillgänglig för den anklagade forskaren, vidare av hur sannolikt det är att forskaren i så fall känt till källan och haft tillgång till den. Finns det t.ex. något belegg för att forskaren ägt, läst eller talat om den antagna källan? Finns källan i en tidskrift som forskare inom det aktuella området brukar följa? Möjligen kan man tala om att belägga plagiat av en idé om hög sannolikhet för att källan varit tillgänglig för forskaren kan fastslås och om en stor

överensstämmelse mellan arbetet och källan kan konstateras. I en faktisk utredning är det givetvis viktigt att höra forskarens egen förklaring till likheterna och forskarens redogörelse för sitt förhållande till den antagna källan.”³

Ad hoc-utvalget slutter seg til det som her er sitert fra *God forskningssed*.

3.3 Forholdet mellom plagiat og brudd på normer for god henvisningsskikk. Parallell begrepsdannelse

Ad hoc-utvalget vil understreke betydningen av å skille mellom plagiat, og slik sett en uredelig handling, og brudd på normer for god henvisningsskikk. Plagiat vil som oftest innebære brudd på normer for god henvisningsskikk, men ikke nødvendigvis. På den annen side kan slike brudd også omfatte handlinger som ikke kan anses som uredelige.

Ved å operere med et parallelt begrepsapparat der begrepene plagiat og brudd på god henvisningsskikk ikke dekker hverandre fullt ut, får man fire alternative kombinasjonsmuligheter: 1. Der det både foreligger avvik fra god henvisningsskikk og en misvisende angivelse av egen innsats. 2. Der det foreligger avvik fra god henvisningsskikk uten at det er tale om en misvisende angivelse av egen innsats. 3. Der det ikke er avvik fra god henvisningsskikk, men likevel en misvisende angivelse av egen innsats. 4. Der det verken er avvik fra god henvisningsskikk eller misvisende angivelse av egen innsats. En slik parallell begrepsbruk tydeliggjør at ikke alle brudd på god henvisningsskikk er brudd på uredelighetsnormer, og gir en nyansert tilnærming til uredelighetsdiskusjoner. Slik ses det også at det er mulig å bli beskyldt for brudd på god

---

³ *God forskningssed*, Vetenskapsrådet, Stockholm 2011, s. 111. Forfattet av Göran Hermerén m.fl.

henvisningsskikk uten at man kan sies å ha handlet uredelig og slik sett i strid med forskningsetikkloven.

3.4 Forholdet mellom forskningsetiske normer og opphavsrett

Flertallet i Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI har i en viss utstrekning trukket inn begreper og tankemåter fra opphavsretten i sin vurdering. Det er derfor naturlig å knytte noen generelle kommentarer til forholdet mellom forskningsetiske normer og opphavsretten.

Det finnes åpenbart *delvis* overlapping mellom normsettene, noe som bl.a. er nærmere beskrevet i rapporten *God Skikk* fra 2006.⁴ Men som Posner (2007, s. 12) skriver: "[t]here is considerable overlap between plagiarism and copyright infringement, but not all plagiarism is copyright infringement and not all copyright infringement is plagiarism".

En vesentlig forskjell mellom forskningsetiske normer om plagiat og opphavsrettslige regler, ligger i at opphavsretten ikke beskytter ideer, faktaopplysninger, osv., men bare verkets konkrete uttrykk. Det gir seg det utslag at kopiering av andres resultater, ideer, hypoteser, begreper, teorier, tolkninger, design m.m. kan være plagiat i forskningsetisk forstand (jf. NESH [2006 pkt. 28]), men ikke brudd på opphavsretten. En annen viktig forskjell er at brudd på opphavsretten er inngrep i private *rettigheter*, mens brudd på forskningsetiske normer ligger på et helt annet plan. Diskusjonen om "verkshøyde", som er relativt sentral i flertallets uttalelser, må bl.a. ses i det perspektivet. Endelig er sanksjoneringen av rettslige og forskningsetiske normer helt ulik.

---

⁴ Jf. Ole-Andreas Rognstad, Anne-Hilde Nagel, Hallstein Laupsa og Johan L. Tønnesson (2006), *God skikk. Om Bruk av litteratur og kilder i allmenne, historiske fremstillinger*. Se s. 29-33. Denne er tilgjengelig f.eks. på <http://www.nffo.no/viewfile.aspx?id=109> (lesedato 15. mai 2011).

På den annen side skal man ikke være blind for at etiske aspekter også inngår i rettsreglene, herunder opphavsrettsreglene. Vurderinger som er gjort i en opphavsrettslig sammenheng kan derfor ha interesse også når plagiat vurderes i et rent forskningsetisk perspektiv. Men det er viktig å skille mellom normsettene og være oppmerksom på forskjellene mellom dem. Utvalget kommer nærmere inn på spørsmålet ved vurderingen av normene for redelighetsvurderingen i flertallets og mindretallets uttalelser.

3.5 Særlig om "selvplagiat"

Et problem som også er berørt i BI-saken gjelder fenomenet som ofte omtales som "selvplagiat": Bruk av egne tidligere arbeider uten henvisninger til dem.

Hvis NESH (2006 pkt. 28) skal tas på ordet, faller det rene "selvplagiatet" utenfor plagiatdefinisjonen der. Om man f.eks. ordrett gjengir et tidligere publisert arbeid der man selv er eneforfatter, uten å vise til det tidligere arbeidet, har man ikke "stjålet" stoff fra *andre forfatters og forskeres* arbeider og utgitt det som sitt eget. På den annen side kan også "selvplagiatet" føre leseren bak lyset. Et forskningsarbeid pretenderer gjerne å være *nytt*, og om man ikke tilkjenner gir at det man skriver har vært publisert tidligere, holder denne pretensjonen ikke.⁵

Om man ikke vil henføre dette under den alminnelige plagiatdefinisjonen – noe det kan være gode grunner for å la

---

⁵ Jf. Posner (2007, s. 43): "Self-copying becomes fraudulent and therefore plagiaristic ... when the author represents his latest work to be newly composed when in fact it is a copy of an earlier work of his that readers may have read."

være - kan det hevdes at den falske pretensjonen like fullt er et *alvorlig brudd* på vitenskapelige normer som må likestilles med forfalskning, fabrikkering og plagiat (mao. et annet alvorlig brudd i henhold til definisjonen i forskningsetikkloven § 5 annet ledd). I tilfeller der man ikke pretenderer å komme med noe nytt, vil manglende henvisning til eget arbeid vanskeligere anses som et *alvorlig* brudd som må karakteriseres som uredelighet.⁶ Men ufullstendige henvisninger til tidligere arbeider kan like fullt bli å betrakte som brudd på god henvisningsskikk. Endelig må det være tale om et "vanlig" plagiat dersom man, uten å hen vise, gjengir et fellesarbeid der andre har bidratt til det som gjengis.

4 Normene for redelighetsvurderingen i flertallets og mindretallets uttalelser i BI-saken

I det følgende vil ad hoc-utvalget gå nærmere inn på normbruken til flertallet og mindretallet i Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI. Det understrekes at utvalget, i tråd med mandatet, kun vil uttale seg om selve normbruken og ikke den konkrete subsumsjon.

4.1 Begrepet "akseptabel henvisningsteknikk"

Flertallet introduserer i pkt. 4 i sin uttalelse begrepsparet god henvisningsskikk og akseptabel henvisningsteknikk. På s. 21 tredje siste avsnitt sies det følgende: "Utvalget mener at det i forhold til spørsmålet om det foreligger plagiat må være avgjørende om [forfatteren] har fulgt akseptabel henvisningsteknikk. Dette er ikke det samme som god

---

⁶ Jf. Posner (2007, s. 108): "The temptation to lump distinct practices in with plagiarism should be resisted for the sake of clarity: "self-plagiarism", for example should be recognized as a distinct practice and rarely an objectionable one."

henvisningsskikk, slik begrepet benyttes i NESH 2005 punkt 29. Det kan være benyttet akseptabel henvisningsskikk, slik at plagiat ikke foreligger, selv om [forfatteren] ikke fullt ut har etterlevd anbefalingen i NESH 2005 punkt 29 om henvisningsskikk der denne oppstiller en anbefaling om en slags "best practice".⁷

Uttalelsen gir for så vidt uttrykk for at det må skilles mellom plagiat og brudd på god henvisningsskikk, slik ad hoc-utvalget har gjort rede for i pkt. 3.3 ovenfor. Men begrepsbruken "akseptabel henvisningsteknikk", slik den er forklart i avsnittet sitert ovenfor, har opplagt også et normativt aspekt i seg selv. Den indikerer at henvisningsteknikk som ikke innebærer plagiat, og slik sett et *alvorlig* brudd på forskningsetiske normer, i seg selv er akseptabel. Ad hoc-utvalget mener det ikke er grunnlag for en slik begrepsbruk. Dels kan det ikke finnes støtte for den i de forskningsetiske retningslinjene (NESH 2006). De taler bare om plagiat (pkt. 28) og god henvisningsskikk (pkt. 29) - ikke akseptabel henvisningsteknikk. Dels kan det ikke være slik at kildebruken er akseptabel bare fordi den ikke er uredelig. Forskningsetiske normer for god henvisningsskikk skal også ivareta andre hensyn enn å forebygge uredelighet, f.eks. hensynet til etterprøvarhet. Det er årsaken til at NESH (2006 pkt. 29) oppstiller krav om sidetallshenvisninger. Om brudd på slike normer ikke medfører plagiat og kan anses som uredelige handlinger, er det like fullt tale om brudd på normer som skal sikre andre viktige hensyn i forskningen. Det blir derfor galt å legitimere slike bruk ved hjelp av positivt ladete begrep som "akseptabelt". Forskerne skal følge normer for god henvisningsskikk. Noe annet er *ikke* akseptabelt.

---

⁷ Flertallet viser til NESH 2005. Vi viser til NESH (2006), som er året for versjonen som (per april 2011, og trolig siden 2006) er lagt ut på hjemmesiden til Forskningsetiske komiteer.

På s. 23 i flertallets uttalelse bygges uttrykket "akseptabel henvisningsskikk" ut noe, idet det synes å dekke kildebruk som har vært *vanlig* innenfor et bestemt fagområde. Ad hoc-utvalget har sterke betenkeligheter med begrepet også innenfor en slik kontekst. Det bestrides ikke at det kan tas hensyn til hva som mer eller mindre er vanlig praksis ved vurderingen av formildende omstendigheter, og at praksis også i visse tilfelle kan danne grunnlag for normer om god skikk. Men man må også kunne stille seg kritisk til en "allmenn praksis". Til dette kommer at *hva* som er vanlig kan variere ikke bare mellom fagområder, men også innenfor samme fagområde. Dessuten kan det ikke forutsettes at det som er vanlig uten videre er akseptabelt. Det er ellers viktig å skille mellom deskriptiv og normativ argumentasjon. Hva som faktisk forekommer, hva som er vanlig, eventuelt uvanlig, er eksempler på beskrivende, empiriske spørsmål. Hva som er forskningsmessig akseptabelt, hva som er god henvisningsskikk og hva som er ønskelig når det gjelder henvisningsskikk, er eksempler på normative spørsmål. De normative spørsmålene kan ikke besvares utelukkende ved hjelp av empiri. Empirien må holdes opp mot de forskningsetiske prinsippene og verdiene som gjør seg gjeldende. Flertallets argumentasjon om at en henvisningsskikk som strider mot normer for god henvisningsskikk likevel er akseptabel fordi den er vanlig, blander empirisk og normativt nivå på en ikke overbevisende måte. En annen sak er at det empiriske grunnlaget i saken neppe er tilstrekkelig for å kunne trekke de slutninger som trekkes om hva som er "vanlig".

4.2 Håndteringen av skillet mellom plagiat og brudd på god henvisningsskikk

Ovenfor i punkt 3.3 er det redegjort for skillet mellom plagiat og brudd på god henvisningsskikk og implikasjonene av dette skillet. BI-saken gjelder reelt sett bare spørsmålet om

uredelighet - ikke brudd på god henvisningsskikk i seg selv. Etter ad hoc-utvalgets oppfatning holder verken flertallet eller mindretallet i Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI klare linjer her. Illustrerende er diskusjonen om manglende bruk av sidetallshenvisninger er legitim eller ikke (flertallet s. 22-23 og s. 26, mindretallet s. 8-9). Etter ad hoc-utvalgets oppfatning kan manglende sidetallshenvisninger i seg selv ikke anses for å bidra til selve plagiatet. Krav om sidetallshenvisning skal bidra til å "forenkle etterprøving av påstander og argumentasjon, inklusive bruken av kilder" (jf. NESH [2006], pkt. 29 fjerde setning). Om man f.eks. siterer en annen forfatter med bruk av sitattegn og henvisning til forfatter, tittel og utgivelsesår, men uten sidetall, må det være åpenbart at man ikke har utgitt teksten som sin egen og at det dermed ikke foreligger plagiat (jf. NESH 2006 pkt. 28). Like fullt kan normen for god henvisningsskikk være overtrådt, idet manglende sidetall gjør det vanskeligere å etterprøve sitatet. Særlig i mindretallets uttalelse blandes disse forholdene sammen, og etterlater et inntrykk av at alle slags brudd på normer for god henvisningsskikk er plagiat. En annen sak er at dette neppe er tilsiktet.

4.3 Uredelighets/plagiatbegrepet

4.3.1 Flertallets "to krav" ved plagiatvurderingen

Det naturlige utgangspunktet når vi skal vurdere om henholdsvis flertallet og mindretallet i BI har anvendt korrekt norm i relasjon til uredelighetsbegrepet, er flertallets oppstilling av "to vilkår" for vurderingen (flertallet s. 19-20) på grunnlag av NESH (2006 pkt. 28). I det første kravet om at "forfatteren må ha stjålet stoff fra andres forfatteres og forskeres arbeider" ligger etter flertallets oppfatning dels et subjektivt vilkår i uttrykket "stjålet". Dels ligger en

kvalifisering i hva man må ha stjålet fra i uttrykket "forskningsarbeider" (s. 19). Det andre vilkåret er at man utgir noe som sitt eget (s. 20).

I seg selv er oppstillingen av disse "vilkårene" ikke kontroversiell - det er den nærmere forståelse eller praktiseringen av dem som må diskuteres. Men man bør vokte seg litt for å behandle forskningsetiske normer som lovtekster som skal tolkes på samme måte, og passe seg for at tilnærmingen ikke blir for skjematisk. Hovedpoenget er at plagiat er tilegnelse av andres stoff på en måte som gir leseren et uriktig bilde av skribentens egen innsats. En ordfortolkning av de forskningsetiske retningslinjene - som NESH (2006 pkt. 28) - gir i seg selv liten mening.

4.3.2 "Kravet" om at forfatteren må ha stjålet andre forfatters eller forskeres arbeider

Etter flertallets oppfatning forutsetter uttrykket "stjålet" "et visst bevissthetsnivå". Det vises bl.a. til forarbeidsuttalelsen om at det må påvises hensikt å villedde. Ad hoc-utvalget viser til det som er sagt ovenfor i pkt. 2 om den "subjektive siden" av plagiatbegrepet. Slik ad hoc-utvalget ser det, forutsetter plagiatbegrepet en bevisst handling, men ikke nødvendigvis hensikt å villedde. Som sagt er forarbeidsuttalelsen ikke helt i samsvar med ordlyden i forskningsetikkloven. Ad hoc-utvalget går imidlertid ikke nærmere inn på spørsmålet om hvordan loven er å forstå på dette punkt - om uredelighetsdefinisjonens subjektive side forutsetter villedningshensikt.

Det neste spørsmålet gjelder flertallets kvalifisering av setningen i NESH (2006 pkt. 28) om at det forfatteren har "stjålet" er stoff fra "andre forfatters eller forskeres

arbeider". Her skriver flertallet (s. 19) at "ettersom det dreier seg om forskningsetiske retningslinjer, må det være snakk om stoff fra andre forskeres (eller forfatteres) forskningsarbeider som er stjålet". Her trekkes en parallell til opphavsretten, hvoretter opphavsmannens enerett etter åndsverkloven ikke omfatter faktaopplysninger mv. Deretter uttaler flertallet: "Legges dette til grunn, kan det heller ikke bli snakk om plagiat hvis det som gjengis, er rene alminneligheter eller forhold som er alminnelig kjent."

Synspunktet følges opp ved den konkrete vurderingen av forfatterens avhandling. I forbindelse med powerpointpresentasjonen (flertallet pkt. 5), der flere slides anses som helt eller delvis identiske med EU-kommisjonens presentasjon, legges det vekt på at slidesene "inneholder opplysninger av helt allmenn karakter" (i tillegg til at presentasjonen finnes åpent tilgjengelig på EU-kommisjonens hjemmeside) (s. 28). Øverst på s. 36, vedrørende utsagn nr. 1 ([navn til publisert forfatter 1]), uttales det: "Etter [flertallets] oppfatning representerer teksten i avhandlingens første, fjerde og femte punktum dessuten allmenkunnskap, som ikke kan sies å være stjålet fra [navn til publisert forfatter 1] forskningsarbeid." På s. 38 tredje avsnitt, om utsagn nr. 2 ([navn til publisert forfatter 2]), antas det "at det neppe kan være snakk om [navn til publisert forfatter 2] forskningsarbeid som er benyttet i doktoravhandlingen, ettersom alt eller det aller meste av utsagnet må anses som en gjenfortelling av alminnelig kjent faktakunnskap". Og også ved utsagn nr. 3 og 4 fremkommer tilsvarende uttalelser om betydningen om at det som gjengis er faktaopplysninger eller "allmenkunnskap" (øverst s. 44 og s. 46 tredje siste avsnitt). Tilsvarende synspunkter går for øvrig som en "rød tråd" gjennom forfatterens (som er blitt beskyldt for plagiering) egne forklaringer.

Etter ad hoc-utvalgets oppfatning er synspunktet om at det ikke foreligger plagiat så fremt innholdet i det som gjengis er "allmennkunnskap", ikke holdbart. Synspunktet finner i alle fall ikke støtte i NESH (2006 pkt. 28) der det uttrykkelig fremgår at "Den groveste formen for plagiat er ren avskrift". Har man skrevet av andres tekst, uten å tilkjenne at teksten stammer fra en annens arbeid, er det plagiat uansett tekstens innhold. Det kan ikke, som flertallet gjør, hevdes at man ikke har plikt til å henvise til tekst i en avhandling som gjengir allmennkunnskap, fordi slik tekst ikke kan anses som et "forskningsarbeid". Hele teksten er en integrert del av det vitenskapelige arbeidet. Flertallets parallell til åndsverkloven er dessuten lite treffende. Poenget med eksemplet i Knophs oversikt over Norges rett, 13. utgave (2009), som flertallet gjengir på s. 19, er at opphavsretten ikke gir vern for faktaopplysninger. Det er derfor riktig at det ikke vil være noe plagiat i *opphavsrettslig* forstand om man gjengir faktaopplysninger fra en annen bok uten å henvise. Men også etter åndsverkloven kan det være plagiat dersom man gjengir andres tekst selv om tekstens innhold er "allmennkunnskap". For at det skal være en opphavsrettskrenkelse, krever det likevel at det tekstfragmentet som gjengis er originalt i seg selv - dvs. det har såkalt "verkshøyde". Noe tilsvarende krav kan man ikke "innfortolke" i de forskningsetiske retningslinjene, men tankegangen som ligger til grunn for det er ikke nødvendigvis uten relevans. Synspunktet om at man ikke behøver å henvise til tekst som gjengir "allmennkunnskap" fordi *innholdet* ikke har "verkshøyde", er imidlertid forfeilet sett fra alle synsvinkler. Uttrykket "verkshøyde" refererer seg i alle tilfeller ikke til innholdet, bare til uttrykket (f.eks. teksten).⁸

---

⁸ Jf. f.eks. Ole-Andreas Rognstad, *Opphavsrett*, Oslo 2009 s. 89-90 om skillet mellom idé og form/uttrykk i opphavsretten.

Etter de forskningsetiske retningslinjene kan det være plagiat både å gjengi *tekst* og *innhold* uten kreditering. I NESH (2006 pkt. 28) fremgår det ved at det i forlengelsen av utsagnet om at den groveste formen for plagiat er ren avskrift, sies at plagiat også kan "ta andre og mer raffinerte former, og gjelde avgrensede resultater, ideer, hypoteser, begreper, teorier, tolkninger, design m.m.". Hvis vi holder oss til spørsmålet om det foreligger tekstplagiat, som er det BI-saken i første rekke dreier seg om, bør det kunne hevdes at ikke ethvert sammenfall i tekst krever henvisninger. Rene alminneligheter som "Oslo er hovedstaden i Norge" eller beskrivelse av velkjente vitenskapelige metoder behøver ikke henvisninger. Dette synspunktet har sin parallell i opphavsrettens krav om "verkshøyde" - en forfatter har ikke opphavsrettslig beskyttelse for ikke originale *tekstavnitt*. En tekst bestående av noen setninger vil imidlertid fort bli å anse som original, uansett innholdet den gjengir, fordi det vanligvis er utallige måter å formulere setninger på.⁹ Tilsvarende er det vanskelig å hevde at en mer eller mindre ordrett gjengivelse av flere setninger fra en annen forfatter kun gjengir "alminneligheter" og ikke bygger på denne forfatterens arbeid. Det springende punktet blir derfor som oftest ved tekstsammenfall om forskeren/skribenten har utgitt teksten *som sin egen*.

4.3.3 "Kravet" om at forfatteren må ha utgitt stoffet som sitt eget

Ved dette spørsmålet bør man ha in mente at plagiatbeskyldninger får alvorlige konsekvenser for den forskeren som utsettes for beskyldningen og at plagiat slik sett anses som et *alvorlig brudd* på vitenskapelige normer. Terskelen for når man kan sies å ha utgitt noe som sitt eget

---

⁹ Mindretallet er inne på dette på s. 6 (pkt. 2), med henvisning til Rognstad m.fl. (2006, s. 68 og 70). Jf. også Rognstad (2009, s. 91-92).

bør derfor ikke settes for lav.¹⁰ Ved å oppstille absolutte krav av typen "det er alltid plagiat når en annens tekst gjengis ordrett uten anførselstegn", taper man lett av syne at plagiatbegrepet må forbeholdes situasjoner der leseren føres bak lyset - situasjoner med bedragerisk preg. Her må man skille mellom det å sette opp "kjøreregler" for hvordan man skal bruke andres tekst, som bl.a. skal forebygge plagiat (ex ante-vurderingen) - normer for god skikk - og normene for når plagiat kan sies å foreligge (ex post-vurderingen). Det avgjørende for det siste må til syvende og sist være om man kan sies å ha brukt andres tekst som sin egen - ikke om man har fulgt et sett av "formkrav" for hvordan en god tekst skal se ut.

Et problem når man ikke markerer for sitat, enten det er ved bruk av anførselstegn, kursivering eller på annen måte, er at det da ikke lett gis uttrykk for at selve *teksten* er hentet fra en annen forfatter. Bruk av henvisninger gir beskjed om at *innholdet*, dvs. synspunkter osv., er basert på andre, men ikke *nødvendigvis* at man mer eller mindre ordrett gjengir *teksten* til den forfatter det henvises til.¹¹ Hvorvidt det må sies å foreligge *plagiat* når man ligger tett på andres tekst, uten å markere for sitat, men samtidig som det henvises til den andre forfatterens fremstilling, er ikke et helt enkelt spørsmål. Normer for god kildebruk tilsier utvilsomt at man bør markere for sitat ved hjelp av anførselstegn, innrykk, kursivering eller liknende. Det kan imidlertid ikke settes likhetstegn mellom normene for hvordan man skal opptre for å unngå plagiat (ex ante) og selve plagiatvurderingen (ex post). Kontrollspørsmålet, som må stilles, er om man ved denne type

---

¹⁰ Jf. Ot. prp. nr. 58 (2005-2006) s. 53, der det understrekes at lovens uredelighetsdefinisjon bare skal dekke de alvorligste tilfellene av uredelighet.

¹¹ Jf. Rognstad m.fl. (2006, s. 89).

kildebruk - altså der man ligger tett på andres tekst uten å markere for sitat - utgir andres arbeid som sitt eget.

Ved denne vurderingen bør det tas utgangspunkt i hvordan en tekst med rimelighet fremstår for leseren av den. Det må selvsagt være en objektivisert vurdering - ikke en subjektiv vurdering i hvert enkelt tilfelle. Hvis det tas et slikt utgangspunkt, bør man ikke automatisk sette plagiatstempel i alle situasjoner der sitatmarkering mangler. Om det f.eks. sies at det som kommer i det følgende er basert på en annen forfatters arbeid, bør det ikke overraske leseren at man også ligger tett på teksten. Og det samme *kan* også være tilfelle ved flittig bruk av henvisninger. Om man ved henvisningene gir beskjed om at man baserer seg på andres fremstillinger, må det være større toleranse for at man også benytter deler av teksten. I denne forbindelse må det tas hensyn til hvor henvisningen står, hvor mange setninger det er tale om og hvor hyppig "metoden" med manglende sitatmarkering forekommer. Dersom denne henvisningsteknikken er gjennomgående, skal det mindre til for å konstatere plagiat enn dersom den forekommer én eller to ganger.

Mindretallet i forskningsetisk utvalg ved BI uttaler følgende om dette spørsmålet: "Min erfaring fra flere fagområder - som sosiologi og statsvitenskap, *science studies*, organisasjonsfag og deler av pedagogikken - er at selv om mange bruker allmenne referanser, så kombineres ikke dette med skjulte sitater. Når man gjengir andres tekst ordrett (siterer), markeres dette vanligvis med anførselstegn eller innrykk og det gis vanligvis sidehenvisning. Å ikke gjøre det betraktes vanligvis som plagiering" (mindretallet s. 3).

Også denne uttalelsen tar tilsynelatende empirien til inntekt for det normative (jf. ordet "vanligvis" i den andre av de tre

siterte setningene). På normativt nivå vil ad hoc-utvalget påpeke en fare ved at det settes likhetstegn mellom normene for hvordan man skal opptre for å unngå plagiat (ex ante) og selve plagiatvurderingen (ex post). Faren er at plagiatvurderingen blir for rigid og at man setter plagiatstempelet også i situasjoner der man strengt tatt ikke bør si at forfatteren har utgitt andres arbeider som sine egne. På den annen side vil, som påpekt, en generell praksis som innebærer at man ligger tett på andres tekst uten å markere for sitat, stå i fare for å bli bedømt som tekstplagiat, selv om det forekommer enkelte henvisninger til forfatteren i den løpende fremstillingen. En slik henvisningsteknikk kalles gjerne en "falsk parafrase".¹² En forsker skal tilkjennegi at teksten, og ikke bare innholdet, er hentet fra andre forfattere. Det sikreste er slik sett å markere for sitat med henvisninger.

I dette perspektivet bringer flertallets bruk av uttrykket "koblingspunkt" ikke klarhet i spørsmålet om når plagiat foreligger. På s. 24 sies det f.eks.: "Slik Forskningsetisk utvalgs medlemmer [navn på flertallsmedlemmene] ser det, må det prinsipielt være fullt akseptabelt å la en referanse dekke mer enn en setning forutsatt at det er et tilstrekkelig koblingspunkt mellom referansen og teksten som er hentet hos en annen. Det avgjørende i forhold til en vurdering av om det foreligger plagiat må også i denne forbindelse være om forfatteren gjennom sin (mangelfulle) henvisningsteknikk forsettlig eller uaktsom har stjålet andre forfatters eller forskeres arbeider og utgitt det som sitt eget. Vurderingen må være konkret. Bl.a. nærheten mellom referansen og den tilhørende tekst vil være viktig."

---

¹² Jf. f.eks. Umberto Eco, *Kunsten at skrive speciale - Hvordan man udarbejder skriftlige opgaver*, København 1998 s. 163.

Uttrykket "koblingspunkt" er hentet fra "God skikk-utredningen" fra 2006.¹³ Men den situasjon som der diskuteres er annerledes enn den som var oppe i BI-saken. "God skikk-utredningen" diskuterer på det aktuelle punktet spørsmålet om hvor en henvisning skal plasseres ved *sitater* (med sitatmarkering). Bakgrunnen er at det ved populærvitenskapelige fremstillinger ofte innvendes at man ikke kan bruke fotnoter etc. fordi de er lite leservennlige. I "God skikk-utredningen" uttales det at ved bruk av tekstavsnitt må det markeres for sitat, men at man også må ha en henvisning til kilden for sitatet. I den forbindelse uttales det at "et minstekrav for alle framstillinger må være at det finnes en eller annen form for koblingspunkt mellom sitat og kildehenvisning". Det fremheves at et slikt koblingspunkt kan ta forskjellige former, fra henvisning i brødtekst, fotnoter eller sluttnoter til en forklarende tekst bak hvert kapittel eller bakerst i fremstillingen som angir kilden for de forskjellige sitatene.

Problemstillingen i BI-saken er en annen. I de eksemplene som er drøftet av flertallet, ligger forfatteren tett på andres tekst *uten* å markere for sitat. I de situasjonene gir det liten mening å tale om et koblingspunkt mellom sitat og henvisning. Det foreligger intet sitat i egentlig mening, og det er derfor ingenting å koble. Det blir snarere kun et spørsmål om henvisningene kan bidra til at gjengivelsen av teksten ikke bør anses som plagiat. Det følger av det ovenstående at det *kan* være tilfellet, men det kommer an på om henvisningene er brukt slik at det ikke bør hevdes at forfatteren har utgitt teksten som sin egen. Det beror på et konkret skjønn om så er tilfellet. Men som generell henvisningsteknikk innebærer den åpenbart en fare for at man fører leseren bak lyset med hensyn til egen innsats - og dermed plagiat.

---

¹³ Jf. Rognstad m.fl. (2006, s. 95).

4.4 Om plagiatbevis

Som det fremgår ovenfor i punkt 3.2, må det foretas en konkret bedømmelse av om forskeren/skribenten bevisst har benyttet seg av en annens tekst. Dette tilsier at man ved plagiatbeskyldninger går inn i hvert enkelt tilfelle der plagiat er påstått. I den foreliggende saken har plagiatanklager vært fremført i to omganger - først ved syv tilfeller, og deretter ved 51 passasjer til. Flertallet har kun vurdert de syv tilfellene, med henvisning til at disse tilfellene "gir ingen holdepunkter for at det for øvrig foreligger plagiat i doktoravhandlingen". Videre legges det "i denne forbindelse ... en viss vekt på at det dreier seg om en doktoravhandling som i 2005 ble funnet verdig for graden Doctor Oeconomiae". I tillegg pekes det på at en analyse av de 51 passasjene "ville kreve et betydelig arbeid, spesielt fordi varslerne ikke har villet medvirke til avklaring ved selv å fremfinne det materialet de hevder det kan ha vært plagiert fra" (flertallet s. 58).

Ad hoc-utvalget vil påpeke at man ikke kan trekke den slutning at plagiatanklager er ubegrunnede *fordi* man har funnet at andre deler av anklagene ikke fører frem. Det må som sagt foretas en selvstendig granskning av hvert enkelt tilfelle. At det dreier seg om en doktoravhandling som er godkjent har heller ingen relevans ved plagiatvurderingen. De to anførte grunnene for å "frikjenne" for plagiatanklager ved de 51 passasjene er derfor ikke holdbare. Derimot har ad hoc-utvalget full forståelse for flertallets synspunkt om at varslerne selv bør legge frem grunnlaget for plagiatbeskyldningene, og ikke bare foreslå et møte.

4.5 Om betydningen av "lokal siteringspraksis"

I henhold til mandatet er ad hoc-utvalget anmodet om å drøfte betydningen for "uredelighetsdefinisjonens objektive side" av at det gjelder "en lokal siteringspraksis".

Ad hoc-utvalget vil understreke at mandatet kun gjelder uredelighetsdefinisjonen og at ad hoc-utvalget derfor ikke skal se nærmere på annen brudd på god henvisningsskikk, f.eks. unnlattelse av å oppgi sidetall. Uenigheten mellom flertallet og mindretallet om betydningen av "lokal siteringspraksis" gjelder i stor grad nødvendigheten av sidetallshenvisninger. Ad hoc-utvalget holder seg til mandatet på det punktet, og går ikke inn på denne diskusjonen.

Flertallet har imidlertid også noen uttalelser om at bruken av anførselstegn ved sitering avhenger av fagområde (s. 24-25). Her er vi inne på forhold som kan ha betydning ved spørsmålet om det foreligger plagiat og dermed også uredelighet. I så fall gjelder spørsmålet vitenskapens grunnleggende moralnormer, og ad hoc-utvalget slutter seg til det mindretallet skriver på s. 8:

"Vitenskapens grunnleggende moralnormer er av universalistisk karakter, ikke uttrykk for lokale eller fagspesifikke konvensjoner. Det finnes naturligvis mange forskjellige konvensjoner, for eksempel å enten markere sitater med anførselstegn eller innrykk eller å gjøre bruk av henvisninger [...] direkte i teksten [...], i fotnoter eller i sluttnoter. Her kan man argumentere for at det ene er like bra som det andre. Men det gjelder ikke basiske vitenskapelige moralnormer som forbud mot fabrikkering av data eller plagiering av andres forskeres arbeid. Her har man å gjøre med universalistiske normer som gjelder alle forskere og som kan gis en rasjonell normativ begrunnelse [...]."

Ad hoc-utvalget vil understreke at dette gjelder for de grunnleggende moralnormene, som plagiatvurderingen, og ikke spørsmålet om god henvisningsskikk i seg selv. Ad hoc-utvalget erkjenner at henvisningspraksis kan variere i betydelig grad mellom fagkretsene, og at praksis i så henseende kan ha normativ betydning.

4.6 Særlig om "selvplagiat"

Flertallet omtaler problemet knyttet til "selvplagiat" på s. 43 i sin uttalelse, i forbindelse med "utsagn nr. 3". Flertallet konstaterer "at [forfatteren] i utsagn nr. 3 neppe kan ha stjålet (fra?) andre fra det oppgitte forskningsarbeidet til [tre forfattere av rapport utgitt på Handelshøyskolen BI]". Synspunktet synes å være at forfatteren (som er blitt beskyldt for plagiering) har bidratt til teksten i forelegget, og at hun derfor er "medeier" i det (men ikke oppgitt som medforfatter av rapporten). Flertallet viser til regelen om fellesverk i åndsverkloven § 6 annet ledd, som sier at en forfatter til et fellesverk kan råde over verket (på samme måte og samme form som det tidligere er utgitt). For øvrig går ikke flertallet inn i diskusjonen om "egenplagiering", idet det bemerkes at problemet her i første rekke er forholdet til tidsskrifter og forlag mv.

Flertallets uttalelse viser igjen problemet med å støtte seg på de opphavsrettslige reglene. Det saken dreier seg om er hvorvidt forfatteren ved sin kildebruk, eller mangel på sådan, fører leseren bak lyset - ikke om hun gjør inngrep i andres åndsverk ved en slik bruk. Forskningsetisk er det to problemer her. For det første om forfatteren gir uriktig inntrykk av sin egen innsats, og for det andre om hun pretenderer at hennes arbeid er mer nytt enn det egentlig er. Som det fremgår ovenfor i punkt 3.5 er det første et spørsmål om "vanlig plagiat", mens

det andre blir spørsmål om det foreligger annet alvorlig brudd på vitenskapelige normer. Flertallet går ikke inn i noen av de diskusjonene når forfatteren "frifinnes" for påstander om uredelighet vedrørende "utsagn nr. 3". Det blir galt.

4.7   Bruk av sekundærkilder

Vedrørende "utsagn nr. 6" konstaterer flertallet at forfatteren "i dette utsagnet ikke har stjålet andres forskningsarbeider og utgitt det som sitt eget", fordi hun *har* henvist til andre, men åpenbart ikke til primærkilden (flertallet s. 52). Flertallet sier samtidig at det beror på en faglig vurdering om det er tilstrekkelig å angi sekundærkilder, og at det er en vurdering man ikke vil gå nærmere inn på.

Etter ad hoc-utvalgets oppfatning er denne tilnærmingen uriktig. Den beror på en ordfortolkning av NESH (2006 pkt. 28) og forholder seg ikke til den overordnede uredelighetsnormen. Selv om man ved henvisning til sekundærkilder ikke kan sies å utgi noe som "sitt eget", kan man føre leseren bak lyset både med hensyn til hvem teksten opprinnelig stammer fra og hva man selv har gjort av egeninnsats.

For å gi et eksempel: Sett at vi sammenlikner en avhandlingsforfatters, A, tekst med en tekst av en annen forfatter, Parker. Det er i stor grad ordrett overensstemmelse mellom As tekst og Parkers tekst, og uten henvisninger ville teksten vært ansett som plagiat. A henviser ikke til Parker, og siterer ham følgelig heller ikke. I stedet henvises til to sekundærkilder, som uttrykker samme innhold på en annen måte, slik at det ikke foreligger tekstsammenfall. I et slikt tilfelle vil As innsats fremstå som mer selvstendig enn den er, og leseren blir ført bak lyset. Følgelig må det sies å foreligge et alvorlig brudd på forskningsetiske normer som må

likestilles med plagiat. Hvorvidt man bør la tilfellet omfatte av plagiatdefinisjonen eller henføre det under "annet alvorlig brudd" på god vitenskapelig praksis, har mindre betydning.

5 Oppsummering

Med bakgrunn i diskusjonen ovenfor, vil ad hoc-utvalget sammenfatte følgende angående flertallets og mindretallets normbruk i BI-saken:

- (1) Flertallets introduksjon av begrepet "akseptabel henvisningsskikk" er lite heldig/fruktbar. Enten er henvisningsskikken i samsvar med normene for god henvisningsskikk, eller så er den det ikke.
- (2) Verken flertallet eller mindretallet holder klare linjer i forholdet mellom plagiatvurderingen og normer for god henvisningsskikk. Vårt mandat forutsetter at vi kun ser på det førstnevnte.
- (3) Flertallets innfortolkning av originalitetskrav med hensyn til stoffets innhold i plagiatbegrepet, er ikke holdbar. Dessuten beror den i noen grad på en misforståelse av det opphavsrettslige verkshøydebegrep. Men gjengivelse av rene alminneligheter faller utenfor plagiatbegrepet.
- (4) Det bør utvises forsiktighet med å likestille unnlattelse av sitatmarkering og plagiat, slik mindretallet tilsynelatende gjør. Det må skilles mellom ex ante oppstilling av henvisningsnormer for å forebygge plagiat, og plagiatvurderingen ex post. Bruk av henvisninger kan i visse situasjoner medføre at mer eller mindre ordrett

gjengivelse ikke bør anse som plagiat. Men manglende sitatmarkering innebærer en åpenbar fare for tekstplagiat.

- (5) Flertallets bruk av ordet "koblingspunkt" kaster ikke lys over plagiatvurderingen. Uttrykket er hentet fra en annen kontekst enn plagiat.
- (6) "Lokal siteringspraksis" kan ikke ha betydning for fastleggningen av vitenskapens grunnleggende moralnormer, som f.eks. plagiatbegrepet. Derimot *kan* den ha betydning for vurderingen av hva som er god henvisningsskikk utover dette.
- (7) Flertallets håndtering av påstander om "selvplagiat" er ikke tilfredsstillende. Opphavsrettslige regler gir ikke svar på de relevante spørsmål - (i) om man gir et uriktig inntrykk av egen innsats; (ii) om man gir et uriktig inntrykk av nyhetsverdien av eget stoff.
- (8) Flertallets håndtering av bruk av sekundærkilder er ikke tilfredsstillende. Henvisning til sekundærkilder i stedet for primærkilder *kan* være alvorlig brudd på forskningsetiske normer.

Litteratur

Andenæs, Johs. 2004. *Alminnelig strafferett* (5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fr. Rieber-Mohn). Oslo: Universitetsforlaget.

Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora. 2006. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. (Forfattet av Ragnvald Kalleberg m.fl.) Oslo: Forskningsetiske komiteer.

Eco, Umberto. 1998. *Kunsten at skrive speciale - Hvordan man udarbejder skriftlige opgaver*. København: Akademisk forlag.

Flertallet. 2010. "Memo til Rektor Handelshøyskolen BI: Påstander om mulig plagiering." Skrevet av Tore Bråthen og Ingunn Myrteveit for Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI. Oslo: Handelshøyskolen BI.

Knophs oversikt over Norges rett, 13. utgave. 2009. Utgitt av Kåre Lilleholt. Oslo: Universitetsforlaget.

Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning [forskningsetikkloven]. 2006. Lov nr. 56, 30. juni 2006. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Mindretallet. 2010. "Memo til Rektor Handelshøyskolen BI: Vurdering av plagiatpåstander og anbefaling av tiltak." Skrevet av Ragnvald Kalleberg for Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI. Oslo: Handelshøyskolen BI.

Ot. prp. nr. 58 (2005-2006). *Om lov om behandling av etikk og redelighet i forskning*. Oslo: Det kongelige kunnskapsdepartement.

Posner, Richard. 2007. *The Little Book of Plagiarism*. New York: Pantheon Books.

Rognstad, Ole-Andreas, Anne-Hilde Nagel, Hallstein Laupsa og Johan L. Tønnesson. 2006. *God skikk. Om Bruk av litteratur og kilder i allmenne, historiske fremstillinger*. Utredning for Den norske forleggerforening (DnF), Den norske historiske forening (HIFO) og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF). Tilgjengelig f.eks. på (lesedato 15. mai 2011) <http://www.nffo.no/viewfile.aspx?id=109>.

Rognstad, Ole-Andreas. 2009. *Opphavsrett*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vetenskapsrådet. 2011. *God forskningssed*. (Forfattet av Göran Hermerén m.fl.) Stockholm: Vetenskapsrådet.

Professor Göran Hermerén
Lund universitet
Lund, 27. mai 2011

Professor Trond Petersen
University of California, Berkeley
Leder for ad hoc-utvalget
Berkeley, California, 27. mai 2011

Professor Ole-Andreas Rognstad
Universitetet i Oslo
Oslo, 27. mai 2011

Vedlegg 1: De sakkyndiges faglige bakgrunn og kompetanse

Professor Hermerén har skrevet mye om forskningsetikk. Han har vært leder for det svenske Vetenskapsrådets etikkommitté, sakkynding i den svenske statens medicinsk etiska råd siden det ble opprettet og president i European Group on Ethics in Science and New Technologies (Brussels, 2002-2011). Han er professor i medisinsk etikk ved Lunds universitet. For mer informasjon se Professoren Hermeréns webside (www.hermeren.nu).

Professor Rognstad har opphavsrett som sitt hovedforskningsområde og har i den forbindelse arbeidet mye med plagieringsproblemer. Han var leder av utvalget som på oppdrag fra Den norske forleggerforening og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening utredet kildebruk i allmenne historiske fremstillinger (Rognstad m.fl. 2006), både i et forskningsetisk og et opphavsrettslig perspektiv. Han er professor og for tiden (2008-2011) instituttleder ved Institutt for privatrett, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo, se <http://www.jus.uio.no/ifp/personer/vit/olearogn/index.html>.

Professor Petersen har ingen forsknings- eller spesialkompetanse på plagiering og tilhørende felt. Han kjenner godt samfunnvitenskapelig forskning, inklusive det felt hvor det er fremsatt påstander om plagiering. Han har også omfattende erfaring med hva som utgjør god henvisningsskikk, blant annet som Deputy Editor (1994-1996) i *American Sociological Review* og Editor (2005-2010) av *Industrial Relations*. Han er Professor ved University of California, Berkeley (Department of Sociology og Haas School of Business), var Chair for Department of Sociology (2007-2010), og har hatt vitenskapelige stillinger ved Harvard University, Universitetet i Oslo, Handelshøyskolen BI, og NTNU, samt andre steder i Norge.

Vedlegg 2: Habilitetsoverveielser og mulig tilknytning

Professor Hermerén har ikke skrevet sammen med de innblandede forskere, har ikke hatt noen tidligere kontakt med dem, og kjenner dem ikke. Det gjelder forskeren som er blitt beskyldt for plagiering, forskerne som fremsetter beskyldning om plagiering, og flertallet og mindretallet i Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI.

Professor Rognstad har ingen tilknytning til forfatteren som er blitt beskyldt for plagiering. Ett av medlemmene i Forskningsetisk utvalg ved Handelshøyskolen BI, som representerer flertallet, var tidligere ansatt ved det institutt Rognstad i dag er instituttleder for. Rognstad har under saksbehandlingen ved Handelshøyskolen BI vært kontaktet som fagperson av dette medlemmet, for å drøfte plagieringsproblemer på generell basis. Rognstad har i den forbindelse vært gjort kjent med at det har vært en plagieringssak på BI, men har ikke involvert seg i selve saken. Rognstad er for øvrig ansatt ved samme universitet som mindretallet (UiO), og har hatt samtaler med dette medlem både før og etter BI-saken, men ikke om den konkrete sak. Rognstad har ikke kjennskap til det tredje medlemmet av forskningsetisk komité.

Professor Petersen har ingen tilknytning til forfatteren som er blitt beskyldt for plagiering. Petersen har tidligere vært ansatt som Professor II ved Handelshøyskolen BI og som Professor og Professor II ved Universitetet i Oslo. Han var da kollega med en av varslerne om plagiering og med mindretallet (på samme institutt), såvel som med flere av forskerne som omtales og som det er blitt innhentet uttalelser fra i flertallets memo.